

גבריות בישראל – תמונת מצב

ד"ר אור ענבי

מיהו הגבר הישראלי? מהן עמדותיו ותפיסותיו בסוגיות מגדריות? באיזה אופן, לדעתו, צריכות להתחלק מטלות הבית והטיפול בילדים בין בני הזוג? על מנת לענות על שאלות אלה ערכנו מחקר שמטרתו למאפיין את הגבריות בישראל. ביצענו סקר מקוון בקרב 506 גברים, 405 יהודים ו-101 ערבים, המהווים מדגם מייצג של הגברים בישראל בגיל 18 ומעלה.

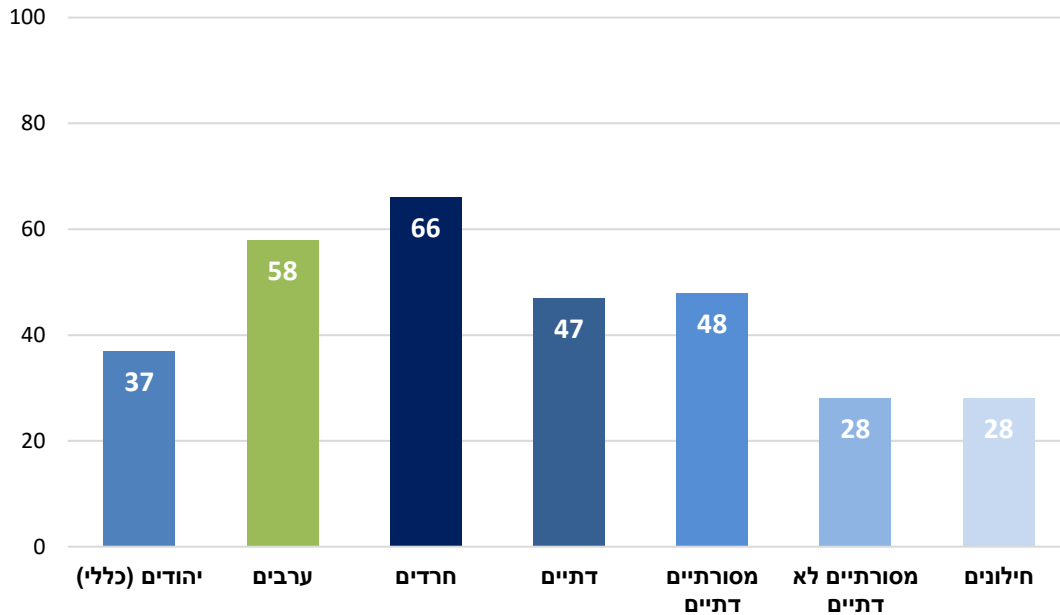
תפיסות גבריות

רבים מהגברים (והנשים) בישראל חונכו ועוצבו מבחינה מגדרית על בסיס תפיסות הגבריות המסורתית. אחד המרכיבים של תפיסה זו הוא **שעל גברים, יותר מאשר על נשים, לא להחצין חולשה וכאב**. אכן – רוב גדול מהגברים שלקחו חלק במחקר מסכימים עם תפיסה זו (75%). לא נמצא הבדלים בעמדות בסוגיה זו בין יהודים לערבים, בין קבוצות הגיל השונות, או בין בעלי השכלה או רמת הכנסה שונה. פער מסוים ניתן למצוא בציבור היהודי בפילוח לפי הגדרה דתית, כאשר הדתיים (83-84%) והחרדים (87%) הביעו הזדהות רבה יותר מהציבור החילוני (65%) עם תפיסה זו.

לצד הצורך להימנע מהבעת רגשות, בדגש על חולשה וכאב, מרכיב מרכזי בסוציולוגיה של מיגדור הרגשות קשור לצבא. צה"ל כארגון מדינתי, ובמיוחד תפקידי הלחימה בצבא, מהווים סוכן חיברות (סוציאליזציה) מרכזי בגיבוש הזהות הגברית (היהודית) בישראל, זהות שבמרכזה הפעלת כוח, אגרסיביות ואלימות, זהות המתאפיינת בעליונות על נשים ואף המדירה נשים במידה רבה. רוב גדול מהגברים בישראל, במיוחד הגברים היהודים, סבור כי **השירות הצבאי ביחידה קרבית הופך את הבנים מנערים לגברים** (יהודים – 72%, ערבים – 54%), כלומר גם כיום בישראל אחד מהנתיבים המרכזיים לרכישת הזהות הגברית, הזהות המסורתית-ההגמונית, עובר דרך תפקידי הלחימה בצבא, תפקידים הזוכים להון חברתי וסימבולי רב לאורך השנים.

עם זאת, בשנים האחרונות ניתן לזהות סדקים בתפיסותיהם של הגברים בישראל לגבי מאפייניה של הגבריות בישראל בימים אלה. ביטוי לכך ניתן למצוא בכך שרוב, גם אם קטן, מהגברים אינו מסכים כי **גברים, יותר מנשים, חושבים בהגיון ופועלים בקור רוב וממניעים רצינאליים**. כלומר מעל מחצית מהגברים מתנגדים לזיהוי החשיבה הרצינאלית וקרת-הרוח עם גברים בלבד. רוב של תומכים בתפיסה המסורתית של הגבריות נמצא בציבור הערבי (58%), לעומת מיעוט הציבור היהודי (37% הסכימו עימו). גם במקרה זה נמצא קשר בציבור היהודי בין העמדה בסוגיה לבין ההגדרה הדתית: בעוד שכשני שלישי מהגברים בציבור החרדי הסכימו כי גברים חושבים בהגיון ופועלים בקור רוב יותר מנשים, וכן כמעט כמחצית מהדתיים הסכימו עם ההיגד, הרי שרק מעט יותר מרבע מאלה שאינם דתיים הסכימו עם ההיגד. מכאן, שמידת ההזדהות עם תפיסה הגבריות המסורתית לגבי חשיבה בהגיון ופעולה ממניעים רצינאליים תלויה במידה רבה במיקום על רצף הדתיות.

גברים, יותר מנשים, חושבים בהגיון, ופועלים בקור רוח וממניעים רציונאליים (% מסכימים)

סוגיה נוספת בה ניתן לזהות שינוי בעמדות הגברים, גם אם שינוי חלקי, היא לגבי **מצבן של הנשים בחברה**. פחות ממחצית מהגברים (46%) מסכימים שהתקשורת עוסקת יותר מדי באפליית נשים, ובפועל מצבן טוב יותר ממה שמוצג. עם זאת, גם בנושא זה קיימים פערים נרחבים בציבור היהודי בין הקבוצות השונות על הציר שבין חרדי לחילוני: בעוד רוב מקרב החרדים והדתיים מסכימים כי התקשורת עוסקת יותר מדי באפליית נשים ובפועל מצבן טוב יותר ממה שמוצג (חרדים: 63%, דתיים: 55%, מסורתיים דתיים: 57%), הרי שרק מיעוט מקרב אלה שאינם דתיים מסכים עם היגד זה (חילונים: 35%, מסורתיים לא דתיים: 42%).

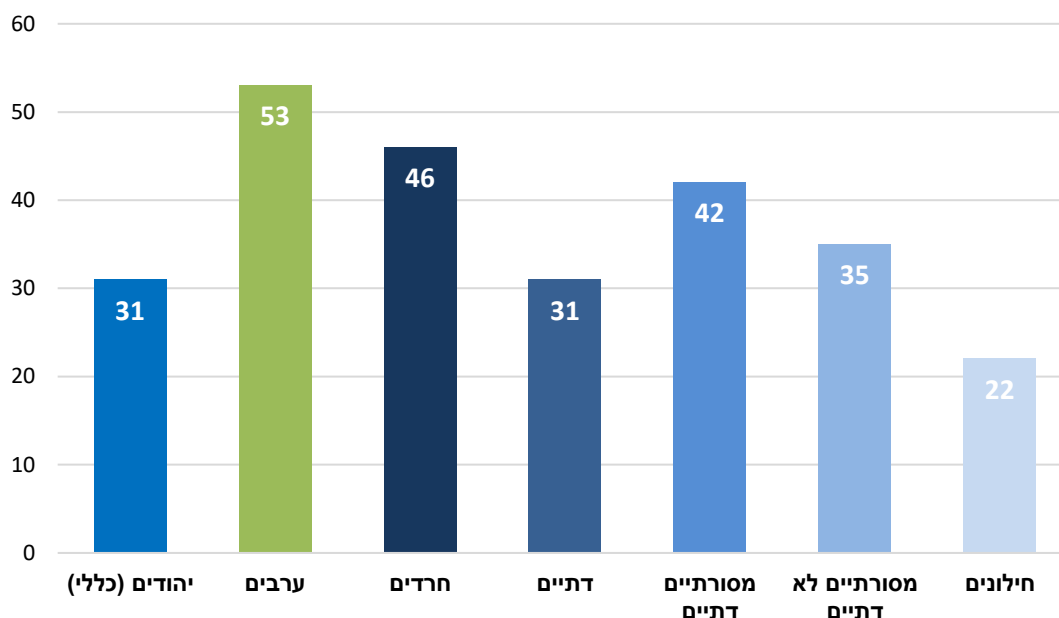
חלוקת התפקידים בשוק העבודה ובזירה הביתית

אחת מהסוגיות המרכזיות הקשורות לתפיסות המגדריות בהם אוחזים גברים ונשים קשורה לתעסוקת נשים. החל משנות ה-60 של המאה הקודמת חלה עלייה משמעותית בתעסוקת נשים בשכר מחוץ לביתן, בהיקפי המשרה של הנשים, ועם השנים ניתן לראות שינוי, גם אם איטי, בתחומי העיסוק של נשים ובשיעור הנשים בתפקידי ניהול. אך למרות תמורות אלה, המתקיימות כבר כמה עשורים, עדיין הפערים בין גברים לנשים בשוק העבודה גדולים מאוד. פערים הן בהיקפי המשרה, הן בשכר, והן בשיעורם של העובדות והעובדים המגיעות ומגיעים לתפקידי ניהול בכירים.

אחד החסמים הניצבים בפני נשים בשוק העבודה נעוץ בתפיסות המגדריות בהן אוחזים בעלי הכוח וההגמוניה בזירה זו – הגברים. התפיסה המסורתית לפיה תפקיד הנשים הוא קודם לדאוג לבית ולמשפחה עדיין זוכה לתמיכה של שיעור לא מבוטל מהגברים: 34.5% מהגברים במחקר הסכימו כי **חיי המשפחה נפגעים כאשר האם עובדת במשרה מלאה**. רוב לתומכים בעמדה זו ניתן למצוא מקרב גברים ערבים (53%), כאשר בהתאמה לדעה זו על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כיום רק 40% מהנשים הערביות עובדות בשכר. פילוח עמדות הגברים היהודים בנושא זה לפי הגדרה דתית מעלה, שוב, כי יש הבדלים ניכרים בין הקבוצות השונות: למרות שלפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 75% מהנשים החרדיות עובדות

בשכר, הרי שכמעט מחצית מהגברים החרדים מסכימים שחיי המשפחה נפגעים כאשר האם עובדת במשרה מלאה (46%). מנגד, רק 22% מהגברים החילונים מסכימים עם היגד זה, לעומת שלושה רבעים (76%) שלא הסכימו עימו.

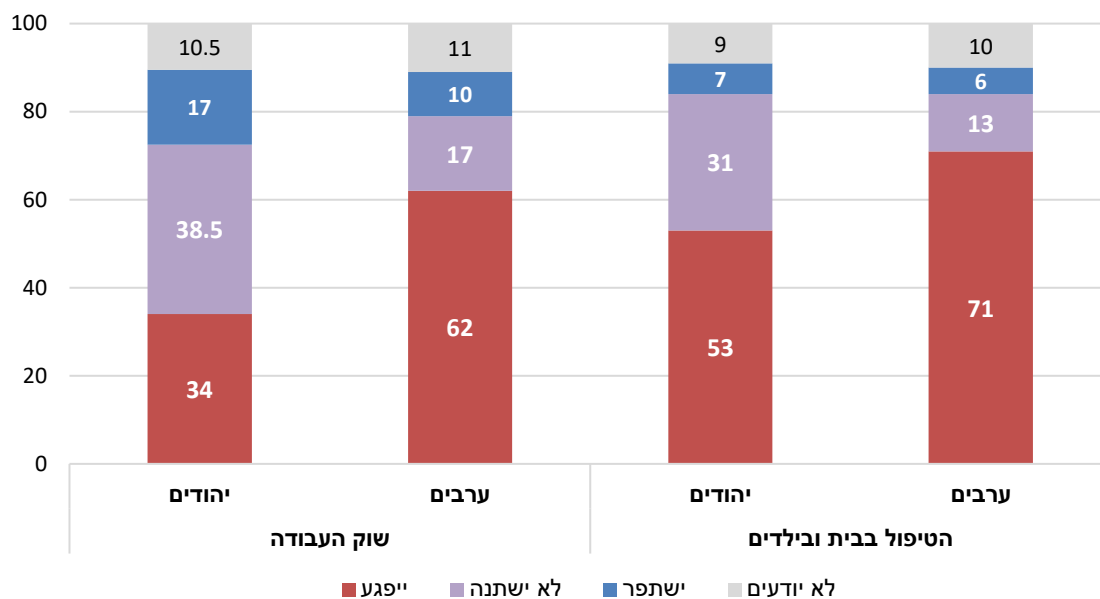
חיי המשפחה נפגעים כאשר האם עובדת במשרה מלאה (% מסכימים)

בישראל, כפי שצינתי קודם לכן, חלקם של הגברים בשוק העבודה עולה על חלקן של הנשים, ובזירה הביתית – המצב הפוך, ואף פחות מאוזן משוק העבודה, שכן במטלות הבית השונות ובטיפול בילדים חלקן של הנשים גדול הרבה יותר מחלקם של הגברים. שאלנו – מה יקרה לשתי זירות אלה, שוק העבודה והזירה הביתית, אם המצב יהיה הפוך, אם חלקן של הנשים בשוק העבודה יהיה גדול יותר ואם חלקם של הגברים בזירה הביתית יהיה גדול יותר? מתשובות הגברים עולה המידה הרבה בה, לתפיסתם, יש קשר בין נשים לבין הזירה הביתית: רוב הגברים שלקחו חלק במחקר (56%) ציינו כי הטיפול בילדים ייפגע אם חלקן של הנשים בזירה זו יצטמצם וחלקם של הגברים יגדל. שיעור נמוך יותר מהגברים שלקחו חלק במחקר (39%) סבורים כי שוק העבודה ייפגע אם יהיה בו רוב נשי ולא רוב גברי, כשליש חושבים שהוא לא ישתנה (35%) ו-16% שמצבו ישתפר.

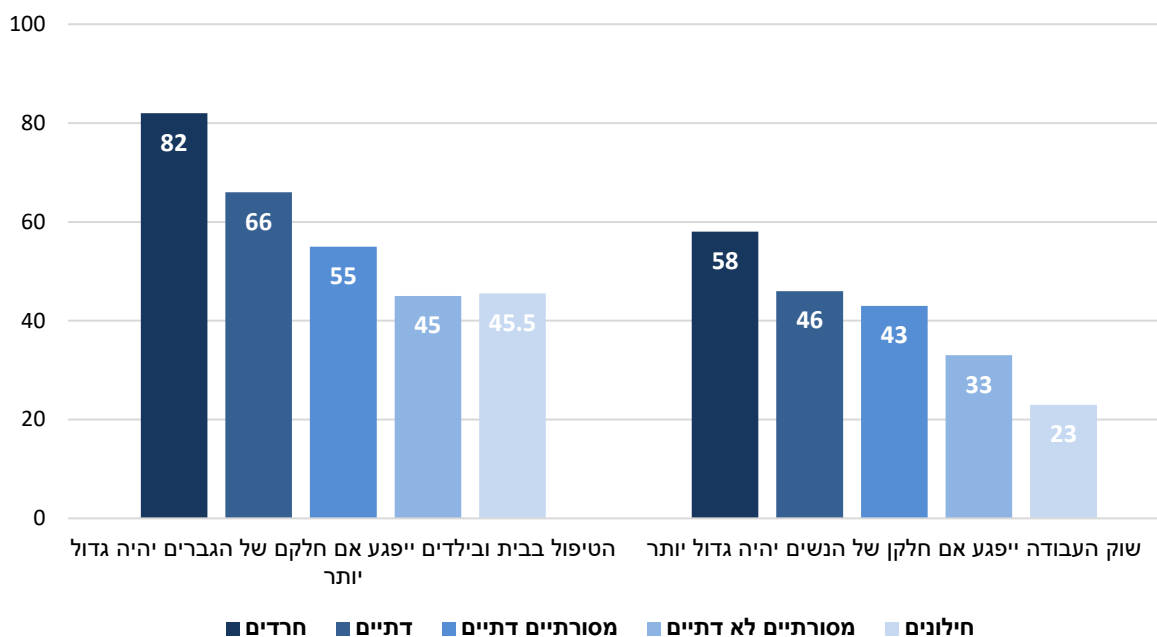
התפיסה המסורתית לגבי תפקיד הנשים והגברים בחברה דומיננטית יותר בקרב הגברים הערבים בהשוואה לגברים היהודים: בשתי הקבוצות יש רוב לסבורים כי הטיפול בילדים ייפגע אם חלקן של הנשים בזירה זו יצטמצם וחלקם של הגברים יגדל, אך הסכמת הגברים הערבים עם עמדה זו רבה יותר (71% לעומת 53%). תמונה דומה, אם כי בפרט גדול יותר, נמצאה בעמדות הגברים לגבי השאלה מה יקרה אם בשוק העבודה יהיה רוב נשי: מעל 60% מהגברים הערבים ציינו כי שוק העבודה ייפגע, לעומת כשליש מהגברים היהודי שסברו כן.

מה יקרה לזירה הביתית אם חלקם של הגברים יהיה גדול יותר ומה יקרה לשוק העבודה אם חלקן של הנשים יהיה גדול יותר? (% , יהודים וערבים)

פערים גדולים בעמדות בסוגיה זו ניתן למצוא בציבור היהודי בפילוח לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני. רוב גדול מהגברים החרדים סבורים כי הטיפול בבית ובילדים ייפגע אם הדבר יבוצע על ידי הגברים יותר מאשר על ידי הנשים, וכן ששוק העבודה ייפגע במידה וחלקן של הנשים יהיה גדול יותר מזה של הגברים בזירה זו. רוב לסבורים כי הטיפול בילדים ייפגע אם חלקם של הגברים יהיה גדול מזה של הנשים ניתן למצוא גם בקרב הדתיים (שני שלישי) והמסורתיים הדתיים (55%), למול מיעוט, גם אם מיעוט ניכר, מאלה שאינם דתיים הסוברים זאת (45% מהחילונים ומהמסורתיים הלא דתיים). החילונים הם גם אלה המסכימים במידה המועטה ביותר (פחות מרבע) כי שוק העבודה ייפגע אם יהיה בו רוב נשי.

הזירה הביתית תיפגע אם עיקר הטיפול יהיה של הגברים ושוק העבודה ייפגע אם עיקר העובדים יהיו נשים (% , יהודים, לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני)

עמדות אלה, לגבי הזיהוי שעושים רבים מהגברים לגבי שתי הזירות – הבית ושוק העבודה – עולות גם מתשובותיהם בנוגע לאופן בו צריכים להתחלק התפקידים השונים: פרנסת המשפחה, הטיפול בילדים הקטנים, מטלות הבית וחינוך הילדים. 38.5% מהגברים סבורים כי פרנסת המשפחה צריכה להתבצע רק או בעיקר על ידי האבות, לעומת רק 5% הסבורים כי ביצוע מטלות הבית השונות, דוגמת ניקיון וכביסה, צריכות להתבצע בעיקר על ידי הגברים, ושיעור זה סבור כי הטיפול בילדים הקטנים צריך להתבצע בעיקר על ידי האבות.

ומה תפקיד הנשים? רק 1% מהגברים סבורים כי פרנסת המשפחה צריכה להתבצע רק או בעיקר על ידי האימהות, לעומת שיעור גבוה בהרבה הסבורים כי מטלות הבית צריכות להתבצע רק או בעיקר על-ידן: טיפול בילדים – 38%; מטלות הבית – 28%. נתונים אלה נמצאים בהלימה עם חלוקת התפקידים בפועל בזירה הביתית בין נשים לגברים: במשפחות בהן שני בני זוג, גבר ואישה, כמעט שני שלישים ממטלות הבית והטיפול בילדים בישראל מבוצעות על ידי הנשים ורק כשליש על ידי הגברים.

המטלה הביתית עברה השיעור הגבוה ביותר סבור כי היא צריכה להתחלק שווה בשווה בין בני הזוג (מעל 80%) היא חינוך הילדים, ושיעור הגברים הסבורים כי היא צריכה להתבצע רק/ בעיקר על ידי האבות זהה לשיעור הסבורים כי היא צריכה להתבצע רק/ בעיקר על ידי האימהות (9%).

חלוקת המטלות השונות (% , כלל המדגם)

סה"כ	צריך להתבצע רק/ בעיקר על ידי האימהות	צריך להתחלק שווה בשווה בין בני הזוג	צריך להתבצע רק/ בעיקר על ידי האבות	
100	1.5	60	38.5	פרנסת המשפחה
100	38	57	5	טיפול בילדים הקטנים
100	28	67	5	מטלות הבית דוגמת ניקיון וכביסה
100	9	82	9	חינוך הילדים

גם בשאלות אלה גברים ערבים מבטאים עמדות שמרניות-מסורתיות יותר מהגברים היהודים: שני שלישי מהגברים הערבים סבורים שפרנסת המשפחה צריכה להתבצע רק או בעיקר על ידי האבות ורק 28% סבורים שמטלה זו צריכה להתחלק שווה בשווה בין בני הזוג, מקרב הגברים היהודים שני שלישי ציינו כי מטלה זו צריכה להתבצע שווה בשווה בין בני הזוג, ו-33% שהיא צריכה להתבצע רק או בעיקר על ידי האבות.

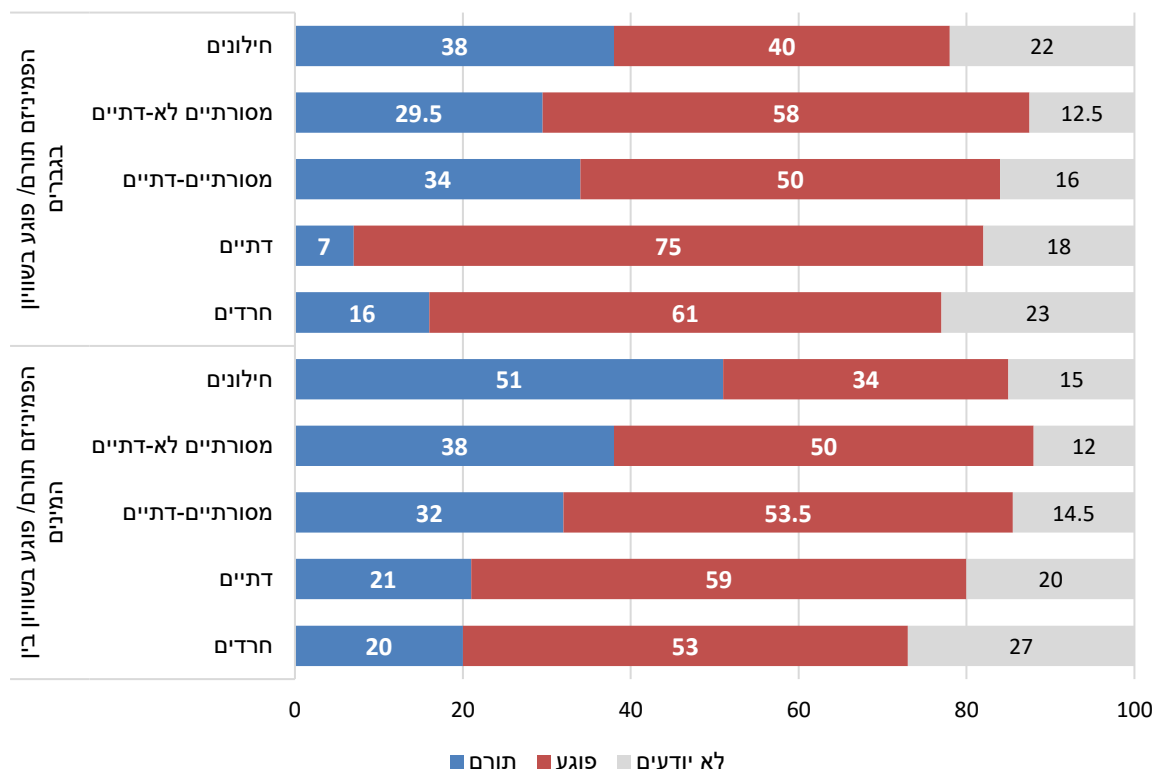
תמונת מראה לתשובות היהודים והערבים עולה לגבי הטיפול בילדים ומטלות הבית: כמעט מחצית (48%) מהגברים הערבים ציינו כי הטיפול בילדים צריך להתבצע רק או בעיקר על ידי האימהות ופחות משליש (30%) שמטלה זו צריכה להתחלק שווה בשווה בין בני הזוג, בעוד בציבור היהודי 36% ציינו כי בעיקר או רק האימהות צריכות לבצע מטלה זו והרוב (62%) שהיא צריכה להתחלק שווה בשווה בין בני הזוג. עבור מטלות הבית רוב גדול של היהודים ציינו כי הן צריכות להתחלק שווה בשווה בין בני הזוג (73%) בעוד בציבור הערבי רק 37% בחרו בתשובה זו, ושיעור גדול יותר סבור כי רק או בעיקר האימהות צריכות לבצע את מטלות הבית השונות (41%).

גברים ופמיניזם

הנושא הבא שנבדק במחקר זה הוא עמדות הגברים לגבי התנועה הפמיניסטית. הגברים שלקחו חלק במחקר חלוקים בעמדותיהם האם הפמיניזם תורם או פוגע בגברים בישראל, וכן האם הוא תורם או פוגע בשוויון בין המינים. 40% מהגברים שלקחו חלק במחקר זה סבורים שהפמיניזם תורם לשוויון בין המינים בישראל, בעוד שיעור כמעט זהה (42%) סבורים שהוא פוגע בשוויון זה. עוד נמצא כי כשליש (32%) מהגברים סבורים כי הפמיניזם תורם לגברים בישראל לעומת כמעט מחצית (48%) הסבורים כי הוא פוגע בהם.

פילוח הציבור היהודי לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני מעלה כי בסוגיה הנוכחית החילונים בעלי העמדות החיוביות ביותר כלפי התנועה הפמיניסטית: מחצית מהחילונים סבורים כי הפמיניזם תורם לשוויון בין המינים ובנוגע לתרומתו או פגיעתו בגברים העמדות חלוקות (38% - תורם; 40% - פוגע). מנגד, בציבור החרדי והדתי רוב גדול סבורים כי הפמיניזם פוגע בשוויון בין המינים (53%-59%), ושיעורים גבוהים עוד יותר (61%-75%) כי הוא פוגע בגברים בישראל.

האם הפמיניזם פוגע או תורם בשוויון בין המינים ובגברים בישראל? (% יהודים)

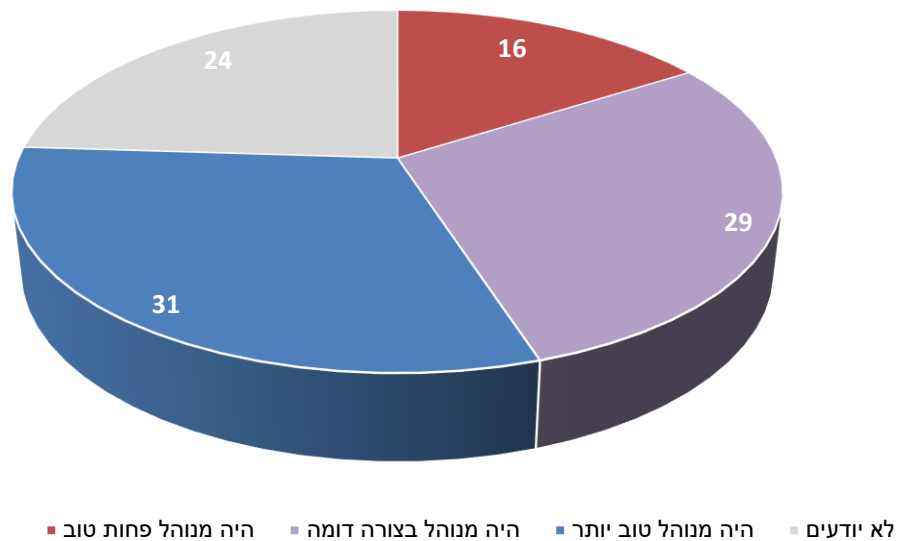

גבריות והקורונה

במדינת ישראל רבים מהניצבים בעמדות המפתח בזירה הציבורית הם גברים, בין אם אלה עמדות בכירות בשוק העבודה בכלל או במוקדי קבלת ההחלטות במערכת הפוליטית בפרט – בכל אלה יש עדיין מיעוט של נשים. שאלנו: "בישראל משבר הקורונה מנוהל בעיקר על ידי גברים (ראש הממשלה, שר האוצר, שר הבריאות, שר הביטחון, מנכ"ל משרד הבריאות, הפרוייקטור ועוד). איך היה מנוהל המשבר אם את התפקידים המרכזיים היו ממלאות נשים?".

מבין קרני האור, או הנקודות האופטימיות במחקר זה, ניתן להצביע על עמדות הגברים בשאלה שצוינה לעיל. נמצא כי העמדות של הגברים בנושא זה חלוקות, עם נטייה להעדפת ניהול נשי: כמעט שליש מהגברים ציינו כי נשים היו מנהלות את המשבר הנוכחי טוב יותר מהאופן בו הוא מנוהל כעת על ידי הגברים, שיעור דומה ציין כי המשבר היה מנוהל בצורה דומה, ורק 16% סבורים כי אם נשים היו מנהלות את המשבר הוא היה מנוהל בצורה פחות טובה.

איך היה מנוהל משבר הקורונה אם את התפקידים המרכזיים היו ממלאות נשים? (% , כלל המדגם)

גם בנושא זה נמצאו הבדלים בין יהודים לערבים: 32% מהגברים היהודים ציינו כי המשבר היה מנוהל טוב יותר על ידי נשים ורק 12% ציינו כי הוא היה מנוהל פחות טוב, ומקרב הגברים הערבים – 34% סבורים כי נשים היו מנהלות אותו פחות טוב, ו-24% סבורים שנשים היו מנהלות את המשבר טוב יותר.

התמיכה הרבה ביותר בניהול נשי נמצאה בציבור היהודי אצל החילונים (42% - המשבר היה מנוהל טוב יותר; 5% - המשבר היה מנוהל פחות טוב), ובציבור המסורתי שאינו דתי (32% - היה מנוהל טוב יותר; 11% - היה מנוהל פחות טוב). ההתנגדות הרבה ביותר לניהול נשי נמצאה בציבור החרדי (13% - היה מנוהל טוב יותר; 29% - היה מנוהל פחות טוב) ובציבור הדתי (16% - היה מנוהל טוב יותר; 18% - היה מנוהל פחות טוב).

סיכום

מנתוני מחקר זה עולות מספר מסקנות. ראשית, יש חשיבות רבה לפרק, לפלח ולנתח לעומק את המונח "גבריות בישראל", הנוטה לראות את הגברים כמקשה אחת הומוגנית. גברים ישראלים אוחזים בתפיסות מגוונות בכל הנוגע לגבריות הישראלית, לחלוקת התפקידים הן בזירה הביתית והן בשוק העבודה ובעמדותיהם לגבי התנועה הפמיניסטית. ניתן למצוא שיעור לא מבוטל של גברים שגם כיום, בשנת 2021, דוגלים בתפיסות מסורתיות-הגמוניות לגבי תפקידי המינים בכלל ולגבי תפקידי הגברים בפרט, תפיסות לפיהן יש הבחנה נרחבת בין התפקידים ה"נכונים" לכל אחד מהמינים השונים בכל אחת מהזירות השונות. מנגד, מהמחקר הנוכחי עולה כי שיעור הולך ועולה של גברים דוגלים בתפיסות גבריות שוויוניות וליברליות, גברים המתנגדים לתפיסות הגבריות ההגמוניות-המסורתיות, גברים שמתנגדים לאותה חלוקת תפקידים דיכוטומית בין המינים. עם זאת, יש לציין כי מחקרים שונים שנערכו בעשור האחרון בישראל, כמו גם ברחבי העולם, מצאו כי חלו תמורות בתפיסות ובעמדות אותן מבטאים הגברים, כפי שהראה גם המחקר הנוכחי, אך התמורות במידת המעורבות בפועל של גברים בזירה הביתית ומידת השוויוניות בשוק העבודה – נמצא כי הן מעטות ואיטיות הרבה יותר.

שנית, כאשר מתארים את התפיסות והעמדות בסוגיות מגדריות בכלל ובתפיסות הגבריות בפרט, יש חשיבות רבה למבט עומק על הקבוצות השונות בחברה הישראלית. מבט זה מבליט את הפערים בעמדות של הקבוצות החברתיות השונות. ככלל, גברים יהודים מבטאים הזדהות מועטה עם תפיסות של גבריות מסורתית בהשוואה לגברים ערבים, גברים יהודים מבטאים במידה רבה יותר עמדות שוויוניות לגבי תפקידי גברים ונשים בשוק העבודה ובבית, בהשוואה לגברים ערבים. גם בתוך הציבור היהודי, כפי שהדבר בלט לכל אורך מחקר זה, נמצאו הבדלים כמעט בכל הסוגיות הנידונות בין קבוצות ההגדרה הדתית השונות – נמצא קשר הדוק בין מיקום על רצף הדתיות לעמדות ליברליות או שמרניות בסוגיות המגדריות: גברים חילוניים ביטאו את העמדות הליברליות והשוויוניות ביותר וגברים דתיים וחרדים את העמדות השמרניות ביותר. מניתוח הנתונים עולה כי בבואנו לבחון את התפיסות המגדריות ואת אידיאולוגית הגבריות, המיקום על רצף הדתיות מהווה את המשתנה המשמעותי ביותר בניתוח עמדות אלה בציבור היהודי, יותר מרמת השכלה, מגיל או מהכנסה.

לסיום, ובמבט לעתיד – ניתן גם לשאוב אופטימיות ממחקר זה. יש כיום לא מעט גברים בישראל המתנגדים לתפיסות גבריות מסורתיות, הדוגלים בחלוקת תפקידים שוויונית בין בני הזוג, מתנגדים לקישור בין הבית לאימהות ובין שוק העבודה לאבהות. לטענתי, על מנת לייצר שינוי חברתי, להוביל למצב בו השינוי בעמדות יתבטא גם בפרקטיקות, יש למנף את אותן התפיסות, לקדם אותן, להנכיח אותם, ולבנות תוכנית עבודה סדורה המאפשרת והמעודדת גברים לפעול בהתאם לעמדות אותם הם מבטאים, בלי שהם ישלמו "קנס חברתי" על מימוש עמדות אלה בפועל, ולהפוך את אותן העמדות לפעולות בחיי היום-יום שלהם. ניכר שכיום שיעור הולך ועולה של גברים ישראלים היו מעוניינים לראות שינוי זה, היו רוצים לחיות בעולם שוויוני יותר מזה שחיו בו הוריהם. על כן, שילוב ידיים של התנועות הפמיניסטיות אותן מובילות נשים, יחד עם גברים הרוצים לקדם שינוי חברתי בסוגיות אלה, עשוי להוביל לשינוי החברתי המיוחל, להוביל לעבר חברה שווה יותר מבחינה מגדרית.

ⁱ המחקר המוצג במאמר זה מבוסס על נתונים שהתקבלו מתוך סקר על גבריות בישראל שנערך ע"י ד"ר אור ענבי עבור קרן היינריך בל. בסקר, שנערך באינטרנט ובטלפון (השלמות של קבוצות שאינן מיוצגות כראוי במרשתת) בין התאריכים 28-31/1/2021, רואיינו 506 גברים, 405 בשפה העברית ו-101 בשפה הערבית, המהווים מדגם ארצי מייצג של כלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל בגיל 18 ומעלה. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם $\pm 4.44\%$ ברמת ביטחון של 95%. עבודת השדה בוצעה על ידי מכון סמית.